

Spomienka na sté výročie začiatku prvej svetovej vojny v Trenčíne

Autor: Ing. Vojtech Brabenec, Trenčín, 8. máj 2014.

Prednáška 22. mája 2014 v kaviarni Vážka v Trenčíne na hlavnom námestí 33.

Výňatok z prednášky (neobsahuje obrázky, vojenskú lekársku "pozorovaciu stanicu", spomienky vojaka).

Prichádza sté výročie začiatku prvej svetovej vojny, vtedy ju volali "veľká", a mali pravdu, bola dovedy najväčšia a v istom ohľade ani druhá nebola väčšia. Na rozdiel od druhej svetovej vojny sa táto prvá vojna pripomína výrazne menej. Mnohé pamätníky na ňu sú pozmenené tak, aby pripomínali aj vojnu druhú. Pritom hrôzy prvej vojny neboli menšie než tie, ktoré priniesla vojna druhá. Na rozdiel od okolitých obcí, v ktorých pamätníky na obeť prvej vojny sú takmer aj v tej najmenšej dedinke, Trenčín takýto pamätník vôbec nemá.

Prvá svetová vojna bola najväčší ozbrojený konflikt v slovenských dejinách. Trvala od r. 1914 do 1918 a v tom období bolo z územia súčasnej Slovenskej republiky zmobilizovaných približne 400.000 vojakov (asi sedminu jeho vtedajšieho obyvateľstva), z ktorých 69.000 padlo, zomrelo v dôsledku zranení, zahynulo v zajatí, alebo ostalo trvalo nezvestných, a vyše 61 000 bolo trvale zmrzačených. Rozsah mobilizácie ľudských zdrojov a počet strát na životoch počas prvej svetovej vojny trojnásobne až štvornásobne prevyšoval rovnaké ukazovatele za obdobie druhej svetovej vojny.

Na rozdiel od druhej vojny, kedy síce cez Trenčín na jar 1945 prešla fronta, ale jej obeť, materiálnych škôd a utrpenia obyvateľstva nebolo až toľko ako inde, tak cez Trenčín sa v prvej vojne fronta síce neprehnala a v meste sa nebojovalo, ale utrpenie obyvateľstva bolo veľké a veľa Trenčanov padlo. Trenčín ani zoznam svojich padlých v prvej vojne zverejnený nemá a nikdy nemal, na rozdiel od dedín, kde sú často súčasťou spomínaných dedinských pamätníkov.

Preto chcem prvú svetovú vojnu v Trenčíne pripomenúť. Nechcem však príliš rozoberať veci všeobecné ani vojenskú stránku, i keď ich stručne zhrniem. Chcem viac ukázať dôsledky na mesto Trenčín a jeho obyvateľov. O tomto sa vplyvom rôznych okolností zachovalo málo dostupných správ. Časť použitých obrázkov je len na ilustráciu pomerov v 1SV, nemusia sa týkať trenčianskych pomerov, čo však ľahko zistíte.

Čo sa týka vojenských konkrétností a hlbších podrobností 1SV, uniforiem, bojov, a vojenskej stránky vôbec, odporúčam plánovanú prednášku trenčianskeho vojenského klubu, pána plk. Ing. Miroslava Ondráša, prípadne nadväzujúcej výstavy. Tiež upozorňujem na výstavu Trenčianskeho múzea o IR71., ktorá bola v dec. 2011 otvorená v Barborinom paláci Trenč. hradu a k nej bol vydaný katalóg, ktorý by ešte mal byť k dispozícii.

Korene ešte aj súčasných vojenských konfliktov siahajú až 14. storočia. Keď Turci 28. júna 1389 v bitke na srbskom Kosovom poli zvíťazili, ovládli Balkán. Keď nás 29. augusta 1526 Turci porazili pri Moháči, na dve storočia sa Maďarsko sa stalo tureckým pašalikom a Bratislava korunovačným hlavným mestom Uhorska, scvrknuté len na Slovensko. Turci útočili aj na Trenčín. Nedávno sme si pripomenuli 350. výročie, keď 2. okt. 1663 Turci zabili alebo odviekli do bieleho otroctva tri stovky Trenčanov, mesto však nedobyli.

Po zásadnej porážke pri Viedni 12.sept.1683 Turci len pomaly a postupne uvoľňovali Európu, doteraz sa z Európy nestiahli úplne. Ešte aj v čase pred 1SV ešte Turci ovládali Balkán. Berlínskou zmluvou 1.7.1878 pripadla Bosna a Hercegovina pod správu Rakúsko-Uhorskej ríše (RU), ktorá si ju v okt. 1908 pripojila. Srbov chcela spojiť srbská národná tajná organizácia Čierna ruka. Jej

členovia v Sarajeve 28. júna 1914 podnikli atentát: Nedelko Čabrinovič granátom neúspešne (hneď sa úspešne otrávil jedom), a asi o pol hodinu neskôr Gavrilo Princip zblízka pištoľou FN Browning cal.38 vystrelil úspešne na následníka RU trónu, arcivojvodu Františka Ferdinanda d'Este a jeho tehotnú manželku grófkou Sofiu rod. Chotkovú. Prišli tam na pozvanie generála Oskara Potioreka, guvernéra rakúskych provincií v Bosne a Hercegovine, na vojenskú prehliadku RU vojska, ktoré tu konalo manévre. Obaja na zranenia zomreli. Principovi sa samovražda jedom nepodarila, odsúdili na 20r., uväznili ho v českom Terezíne v krutých podmienkach, kvôli tuberkulóze mu museli amputovať pravú ruku a keď tam na jar 1918 zomrel, vážil len 40kg. Pochovali ho tajne, ale 1920 pozostatky premiestnili do Sarajeva na cintorín sv. Marka. Vražedná pištoľ je vo Vojenskom múzeu vo Viedni.

Ako odpoveď na sarajevský atentát RU podporované Nemeckom vyhlásilo čiastočnú mobilizáciu 26. júla 1914 a po neprijatí svojho ultimáta vyhlásilo Srbsku vojnu 28. júla 1914 a o deň neskôr jeho podunajské loďstvo bombardovalo 150mm delami Belehrad. Vzápätí Nemecko vypovedalo vojnu Rusku, zakrátko Francúzsku, nadväzne Anglicko Nemecku, potom RU Rusku - to všetko v rozpätí 10 dní leta 1914. Neskôr sa pridali ďalšie štáty.

Začala prvá svetová vojna, v ktorej Trojspolok (Nemecko, RU, Taliansko) bojovalo proti Trojdohode (Anglicko, Francúzsko, Rusko), pridali sa ďalší, bojovali o nové rozdelenie sveta - a o zdroje.

Boje začali v auguste medzi Rusmi a Nemcami vo východnom Prusku, zhruba v oblasti dnešnej Litvy, asi 100km východne od mesta Kráľovec. Poznámka: Rusi s Nemcami susedili, v tom čase samostatný poľský štát nejestvoval. Tu sa vytvoril východný čiže haličský front. Rusi postúpili, na Slovensku až do Humenného.

V máji 1915 sa otvoril ďalší front, taliansky a vo februári 1916 ešte aj západný front.

Prvá svetová vojna je neprávom v tieni druhej. Zavedením guľometov do výzbroje peších jednotiek a zdokonalením delostreleckej paľby sa postup peších jednotiek čoskoro zastavil na mŕtvom bode. Zákopy sa ťahali v niekoľkých radoch prakticky krížom cez celú Európu. Medzi nimi bolo ťazké železnice, rozorané delostreleckou paľbou a nasiaknuté krvou tisícok mužov, ktorí padli pri pokusoch preraziť nepriateľské rady.

Táto obojstranne zúfalá situácia viedla k pokusom nájsť vojenské prostriedky, ktoré by túto situáciu mohli zmeniť. Tak boli použité bojové prostriedky, ktoré dovtedy nemali obdobu a ktoré svojou ničivou silou strašia dodnes. Objavili sa guľomety, prvé zbrane hromadného ničenia, bojové plyny, zátarasy z ostnatého drôtu, na dopravu automobily a vlaky, bojové letadlá, tanky, obrnené transportéry, samohybné a protiletadlové delá, mínomety, ponorky, plameňomety pušky pre strelbu „za roh“.

Na Slovensku boli obyčajní ľudia proti vojne, ale boli súčasťou RU a to určilo ich osudy vo vojne. Chlapi museli narukovať, ženy deti a starci doma museli stačiť na všetko. Pokračovanie vojny prinieslo núdzu štátu aj ľuďom. Bič plieska na konci, a aj najväčšie bremeno vojnovnej biedy niesli drobní ľudia. Naše mesto nebolo výnimkou. Ako bola tom čase situácia štátu a v Trenčíne?

Cisárska a kráľovská branná moc (Kaiserliche und königliche Wehrmacht, ďalej KuK Wehrmacht) sa od roku 1868 členila na:

- 1) cisársku a kráľovskú armádu (Kaiserliche und königliche Heer) - tzv. spoločné vojsko,
- 2) cisárske a kráľovské vojnové loďstvo (Kaiserliche und königliche Kriegsmarine),
- 3 a) cisársko-kráľovskú vlastibranu (niekedy"zemebrana") (Kaiserliche-königliche Landwehr) (Predlitavsko)
- 3 b). uhorskú kráľovskú vlastibranu (niekedy"zemebrana") (Magyar királyi honvédség) (Zalitavsko)

4 a) cisársko-kráľovskú domobranu (Kaiserliche-königliche Landsturm) (Predlitavsko)

4 b) uhorskú kráľovskú domobranu (Népfelkelés) (Zalitavsko)

Celej ríši vládol cisár Franz Joseph I (18 August 1830 – 21 November 1916), mal už 84 rokov. Trenčín bolo slobodné kráľovské mesto, bolo sídlom Trenčianskej župy, na jej čele bol župan Julius Szalavszky (až do 1917).

V Trenčíne žilo niečo vyše 7 tisíc obyvateľov (7805 v sčítaní r. 1910) a na čele mesta stál mešťanosta Ernest Ucsnai (1887 - 1917). Trenčiansky ev. farár bol Žigmund Križan (1897 - 1921). Trenčiansky rabín bol Dr. Móric Diamant (do 1917). Meno trenčianskeho r.k. farára mi žiaľ nie je známe.

V Trenčíne boli dva župné domy: veľký župný dom kde je teraz múzeum, a malý župný dom oproti, do tridsiatych rokov (1930+) stál tam kde je teraz všeobecná banka. V meste už stáli mnohé budovy, ktoré ešte aj dnes stoja. Trenčín už bol mestom remeselníkov, mnohých krčiem a vojska.

V Trenčíne boli dva vojenské útvary

- C. a k. 71. Infanterie - Regiment "Galgótzty" Nr. 71 (skrátene IR71.)

- 15. honvédskeho regimentu - königliches ungarisches Landwehr Infanterie Regiment - uhorská kráľovská vlastibrana, peší pluk.

Pluk mal kasárne na terajšej Legionárskej ul. (zbúrané krátko po r. 2000). Honvédi boli po RU vyrovnaní r. 1867 vojenskou zložkou Uhorského kráľovstva ako domobrana (Landwehr). Bola to v podstate pechota. Pôvodne nemali špeciálne a podporné druhy vojska.

15. honv. peší pluk vznikol v r. 1886, sídlil v Trenčíne, v r. 1914 mal tri prapory a bol súčasťou 74. honvédskej pešej brigády, ktorá mala veliteľstvo v Nitre a tá bola súčasťou 37. pešej divízie, ktorá mala veliteľstvo v Bratislave a bola súčasťou V. armádneho zboru.

Vrátim sa k známejšiemu C. k. 71. Infanterie - Regimentu "Galgótzty", označoval sa ľudovo "drotársky". Tento pluk mal od konca októbra 1887 svoje novopostavené Fridrichove kasárne na Fridrichovej, teraz Štefánikovej ulici - stoja doteraz. Bol to peší pluk.

Na začiatku 1SV veliteľ IR71 bol Oberst (plk.) Felix Ritter Unschuld von Melasfeld, v Trenčíne bolo veliteľstvo pluku, II. a III. prápor (Trencsén), I. prápor (Nagyszombat-Trnava), IV. prápor (Pozsony).

Pamätným dňom pluku je 27. február na pamiatku víťaznej bitky pri Uloku v r. 1882 v Balkánskej vojne.

IR71 bol súčasťou 27. Infanteriebrigade Pozsony Kmdt: Georg Scharicz v. Reny, IR71 (1., 2., 3., 4. Baon), IR72 (1., 3., 4. Baon), PB 5, SanAbt. 19

Tá bola zaradená do (14. ID) 14. pešej divízie, V. armádneho zboru, podliehali ministerstvu vojny Viedni.

Boli určení do bojov v Haliči proti Rusku.

IR71 Vznikol 1.9.1860 v Benátkach. V roku 1882 sa stálym sídlom veliteľstva 71. pešieho pluku, jeho dvoch poľných práporov a náhradného práporu stal Trenčín, kde mal sídlo aj jeho Doplňovací obvod (Ergänzungsbezirk) zahrňujúci nielen Trenčiansku, ale aj Turčiansku a Oravskú župu.

Veliaca reč IR71 bola nemčina, ale na nižších úrovniach sa príležitostne používala aj slovenčina.

Ungarische Uniform – Egalisierungsfarbe: krebsrot – Knöpfe: Gelb

Nationalitäten: 85 % Slowaken – 15 % Sonstige.

Vie sa, že mnohí vojaci 1SV bojovali aj v druhej SV, bola to aj väčšina známych slovenských generálov Turanec, Malár, Viest, a pod, ale nájdeme ich aj v iných armádach, napr. Fähnrich (praporčík) Bruno Ubl z IR71 neskôr v 2.SV dosiahol hodnosť generála Wehrmachtu, zomrel 86r. v

r. 1973 vo Viedni. V IR71 bojoval aj známy trenčiansky právnik JUDr. Gerhard Šebák, ktorý ako veci znalý robil poradcu pri nakrúcaní známeho filmu 44 o kragujevackej vzbure koncom vojny.

Aká bola výzbroj vojska?

Standardgewehr Steyr-Mannlicher M1895, náboje Mannlicher 8x50R na bezdymný prach, veľmi rýchly priamoŕažný záver, nábojová schránka na 5 nábojov sa plnila pomocou páskov, váha 3,8kg, dĺžka 1,272m (karabína M95/30 dlhá 1000mm, 3,36kg)

K tomu Bajonett M 1895, patrontašky 4ks po 10 nábojov.

Roth Steyr 8mm Repetierpistole M 1907 mit 10 Patronen in festem Magazin ersetzt die Rast & Gasser-Revolver und war vor allem für die Kavallerie vorgesehen.

ISV významne použila železnicu, lebo na masový presun vojsk a materiálu nemala konkurenciu. Áut bolo málo, ale ciest vhodných pre ne bolo ešte menej. Zostávali pomalé konské povozy, ktoré sa používali na dopravu materiálu. Vojsko stále chodilo peši.

Železnica cez mesto Trenčín vznikla v r. 1883. To už na Balkáne vrelo a IR71 už bol v Trenčíne od predošlého roku 1882. Všetko, teda aj železnica a vojsko, sa plánuje vopred. Plán novej železnice pôvodne bol pravobrežný, cez Orechové, Istebník a Zamarovce, a podľa takého presného a podrobného relizačného výkresu bola železnica dokreslená do mapy 2. voj. mapovania tesne pred postavením železnice. Napriek tomu však železnica vedie po ľavom vážskom brehu cez Trenčín. Bezpochyby si túto zmenu tesne pred postavením železnice narýchlo presadila armáda, pretože vtedy bezkonkurenčne rýchlu železnicu potrebovala priamo v Trenčíne kvôli svojim obidvom tu sídliačim vojenským útvarom. Vstup do Fridrichových kasární IR71 bol z terajšej Štefánikovej ulice, a tak železnicu viedli zo zadnej strany kasární hneď za ich plotom, iste tam boli aj vráta a odstavná koľaj. Tiež trenčianske kasárne 15.honv. boli blízko neskoršej v r. 1901 postavenej veľkopolčianskej železnice, a honvédske nemocničné baraky boli hneď vedľa tejto železnice a aj predmestskej stanice, tam kde je teraz učilište na Jilemnického. Okrem toho, železničné násypy boli istou ochranou kasární proti prípadne zdvihnutej hladine Váhu.

Vyššie tri štvrtiny IR71 boli Slováci. Z Trenčianskej, Oravskej a Turieckej župy po každoročných jarných odvodoch (branná povinnosť od 19 do 42r.) nastupovali povolanci na povinnú základnú vojenskú službu každú jeseň v zásade na 3ročnú vojenskú službu, po jej absolvovaní boli 10r. v zálohe a ďalších 10r. v náhradnej zálohe (3r. zemebrana a 7r. domobrana prvej a druhej výzvy). Pribeh služby však mal veľa variant.

Slováci boli v monarchii ako vojaci oceňovaní. Prečo? Prezradí nám to výňatok z oficiálneho textu, ktorý ako charakteristiku doplnovacieho obvodu IR71 uvádza doslovne:

"Veľká masa obyvateľstva sú Slováci, zväčša chudobní roľníci, horali a lesní robotníci.

V dôsledku nepriaznivých životných pomerov v horách bola veľká časť Slovákov prinútená opustiť vlasť a hľadať si uplatnenie v cudzích krajinách, ktorých reč sa dokázali šikovne naučiť. Zvláštnosťou Trenčianskej stolice sú svetoznámi drotári a klampiari. Z niektorých oblastí pochádzajú sklenári s obyčajným skleneným tovarom vyrobených v sklárskych hutách.

Taká istá typická postava ako drotári sú v Trenčianskej a Oravskej stolici pltníci, ktorí plavia drevené výrobky, dosky, šindle a pod. dolu Váhom do Komárna, ba veru aj do Budapešti.

Pekný charakterový rys Slovákov je ich nábožnosť. Národ prevažne rímsko - katolíckeho náboženstva má k svojej duchovnosti plnú dôveru.

Pre vojenskú službu si Slovák prináša veľmi cenné vlastnosti. Od mladosti zocelovaný v boji so životom, je nenáročný, vytrvalý a mimoriadne schopný pochodovania. Ochotný, poslušný a závislý, dá sa ľahko viesť a je učenlivý. Slovenský prvok je tak prednostným materiálom pre pechotu."

Veľa je všeobecných materiálov o 1SV. Málo je konkrétnych, o 15. Honv. sú v maďarčine; niečo je o 71IR v nemčine vrátane jeho knižnej histórie. Najmenej je materiálov o trenčianskych veciach. Článok o histórii trenčianskeho IR71 spracoval historik pán Dr. Petr Švanda, jeho dielo je zadarmo dostupné na internete na: http://www.klubvtn.info/info_9910_soubory/hispp71.doc Začiatok vojny v Trenčíne popisuje historik pán Ing. arch. Štefan Ďandrovíč vo svojom diele Z vojenských dejín Trenčína, z ktorého čerpám niektoré miestne údaje, jeho dielo je zadarmo dostupné na internete na: <http://www.trencan.ic.cz/TTT3.pdf>.

V Trenčíne od čiastočnej mobilizácie (26. júla 1914) medzi mestským maďarským obyvateľstvom sa prejavovala bojová optimistická nálada. Hrala hudba a vrchnosť rečnila, občania sa zhromažďovali pred radnicou a župným domom, prevolávali na slávu panovníkovi, armáde aj vojne a prvým víťazstvám. Noviny písali o sile monarchie, len komentáre sociálnodemokratickej tlače sa vyznačovali opatrnosťou.

Rodinám, ktorým vzali otca - živiteľa na vojnu, začala ťažká situácia. Na dedinách si s práve prebiehajúcimi poľnohospodárskymi prácami odteraz museli pomôcť ženy, deti a starci sami. Muselo to byť na zúfanie. Obyvateľstvo si pre istotu vytváralo zásoby ako kto mohol.

Podniky, z ktorých odišiel väčší počet narukovaných záložníkov, museli zastaviť výrobu. Mosty, telefónne a telegrafné spojenie stráži armáda. Polícia, žandárstvo i podaktoré zložky železnice a pôšt vyhlásili stav pohotovosti. V uliciach boli vojenské a policajné hliadky. Koncom júla 1914 sa v Trenčíne sústredilo približne 8000 záložníkov len zo 71. pluku, plus ďalší zmobilizovaní k honvédom. Mesto bolo plné cudzích ľudí a Trenčania začali mať obavy o svoju bezpečnosť, aj viacerí obchodníci zatvorili krámy z obavy pred nepokojmi. Len preplnené krčmy a hostince ostávali otvorené dlho do noci.

7. aug. 1914 celá posádka nastúpila na cvičisko na Hornej Sihoti, kde prehovorili velitelia oboch plukov a poľný kurát dr. Jozef Tiso, s ktorým aj pluk odchádzal do poľa. Tisu do funkcie poľ. kuráta IR71 vymenovali ešte v r.1910, ale až do mobilizácie pôsobil ako kaplán v Bánovciach n.B.

Ráno 8. augusta začali nakladať na železničné vagóny na hlavnej železnič. stanici Trenčín IR71: mužstvo v počte asi 3500, zásoby, povozy, muníciu, zbrane, stany, poľný plukovní lazaret a poľné kuchyne. Vlakový transport odchádzal cez Trenčiansku Teplú a Žilinu do Tarnova v Haliči, východne od Krakova. V Tarnove sa IR71 zaradil do 1. c. k. poľnej armády pod velením Viktora Dankla do vojenských operácií na haličskom fronte, ktoré začali ráno 17.8.1914. IR71 utrpel veľké straty, až 50% z pôvodného počtu mužstva, vrátane väčšiny frontových veliteľov nižších jednotiek boli mŕtvi a ranení.

Jednotky trenčianskeho 15. honvédskeho pluku naložili tiež 8. aug. do vlakového transportu v Istebníku, a časť plukovního vozatajstva a zásob aj na stanici Trenčín - Dolné mesto (malé nádražie - predmestie). Tieto vagóny potom na trenčianskej hlavnej stanici pripojili k celému transportu 15. pluku ktorý smeroval cez Žilinu, Čadcu a poľský Zvarďoň do Žolinice. V prvom transporte odišlo asi 3000 honvédov, rovnaký počet však predbežne zostával v Trenčíne. Až 10. a 11.8.1914 pripravili na odchod do Haliče ďalšie dva transporty 15. honvédskeho pluku, v počte 3600 mužov.

15. honvédskeho pluk v auguste 1914 nasadili na východnom fronte pod Chodelom pri Lubline. Utrpeli veľké straty, ktoré nahradili ďalšími povolanými záložníkmi. Pluk koncom októbra 1914 nastúpil na front juhovýchodne od Varšavy. Nevyhol sa značným stratám, dňa 24.10.1914 prišiel počas ruskej ofenzívy o celú rotu, protivníkom obkľúčenú a zajatú.

Na jar 1915 trenčiansky honvédskeho pluk preložili na južný úsek východného frontu, až k hraniciam Besarábie, až do septembra 1916. V septembri 1916, po vstupe Rumunska do vojny, sa 15.

honvédske pluky presunul na novootvorený rumunský front.

Počas nakladania vojska trenčianske železničné stanice obsadilo vojsko a poľní žandári, ktorí do týchto priestorov nemali púšťať civilné obyvateľstvo, ale plačúce ženy a rodinní príslušníci vojakov odchádzajúcich na front, postávali na celej trase, kadiaľ pluky pochodovali z kasární k železnici.

Trenčiansky župan Július Szalavszký sa v auguste 1914 stal vládny komisárom v trenčianskej, turčianskej a oravskej stolici, získal mimoriadne právomoci a dňa 22.8.1914 vydal vyhlášku o zavedení stanného práva na celom podriadenom území.

Koncom augusta 1914 sa v Trenčíne zastavil veliteľ 15. pluku plk. Dormándy, ktorý cestoval po zranení na liečenie do Budapešti. Na trenčianskej stanici sa zhromaždil dav ľudí. Spomedzi nich sa okrem oslavných ozvali aj výkriky nespokojnosti s vojnou.

V Trenčíne po odchode frontového kontingentu IR71 do Haliče zriadili v uvoľnených priestoroch trenčianskych Fridrichových kasární záložnú vojenskú nemocnicu - Reserve Truppenspital. Zabrala staršiu barakovú časť, postavenú ešte počas balkánskych vojen v r.1912, ale aj niektoré priestory objektov 71. pluku.

Honvédska nemocnica sa nachádzala v drevených barákoch pri župnej nemocnici.

Prvé transporty ranených z frontu začali prichádzať koncom augusta 1914 a neboli to iba vojaci trenčianskych plukov. Župná nemocnica pri ceste do Biskupíc bola ešte v r. 1912 rozšírená na 250 postelí, v nej umiestnili 150 vojakov-pacientov, pre rovnaký počet našli miesto v telocvični Vyššej dievčenskej školy a takmer 500 ranených a chorých dali do pomocného barákového lazaretu pri Fridrichových kasárňach. Na vojenský lazaret premenili aj časť súkennej továrne Tiberghien (Merina).

Ranených stále pribúdalo a ani improvizované priestory nestačili, na jeseň 1914 postavili za dva mesiace ďalšie baráky, kuchyne, sklady, strážnice, dezinfekčné zariadenia, ubytovne personálu a železničnú vlečku.

Vojakov pochovávali prvý rok vojny na všeobecnom cintoríne, potom aj na židovskom a keď mesto zo strachu pred infekciami protestovalo proti vozeniu mŕtvych ulicami, v júni 1915 otvorili "cintorín hrdinov" v kubranskom chotári - v Zábrani, kde je pochovaných 771 vojakov.

Od vypuknutia vojny do januára 1916 len v Trenčíne prešlo vojenskými nemocnicami 16 871 ranených a chorých vojakov.

Uvedené údaje o trenčianskych nemocniciach pochádzajú od autora Androviča bez uvedenia prameňov.

Na prelome r. 1914-5 Niektoré trenčianske závody s pozastavenou výrobou obsadila armáda. Vojsko obsadilo aj časť budovy trenčianskeho piaristického gymnázia a zriadilo tu ubytovňu pre pre ďalších zmobilizovaných záložníkov IR71, ktorí postupne nahrádzali frontové straty.

V marci 1915 povolali ďalších odvedencov vo veku 37-42 rokov, ale na ruský front odišla iba časť z nich. Domácu trenčiansku posádku doplnil oddiel horského delostrelectva, prechodne ubytovaný v objektoch Gumovej továrne (Gumonka Reithoffer), ktorá zostala po zastavení výroby prázdna. Rýchle docvičovanie absolvoval v kopcovitom teréne na Hrabovke a v priestore medzi Trenčínom, Kubrou a Soblahovom. Priestory, ktoré delostrelci po odchode z Trenčína na front uvoľnili, využili na rozšírenie dielne, vyrábajúcej pre vojsko sanitámu bielizeň a uniformy.

V roku 1916 na trenčianskej hradnej skale vytesali vtedajší vlastenecký motív "naším hrdinom", ale vyzeral inak, do dnešnej podoby ho pretesali v r. 1922.

Trenčianske pešie pluky nepatrili k jediným útvarom, v ktorých naši predkovia prelievali svoju krv. Trenčania bojovali aj u delostrelcov, jazdcov, v ženijných plukoch a niektorí sa dostali aj k c.k. námorníctvu. Strojný zámočník Imrich Berényi, majster v trenčianskej textilke Tiberghien, narukoval ako mechanik k letectvu a slúžil na východnom fronte.

Domáci život stagnoval, výroba sa prispôsobila vojnovým potrebám. Ceny stúpali a v druhej polovici vojny sa začal citelne prejavovať nedostatok niektorých druhov tovaru, najmä potravín. Vojnovým pomerom sa prispôsobilo aj školské vyučovanie. Mnohí učitelia a profesori narukovali, väčšie budovy obsadilo vojsko, najprv kvôli ubytovaniu povolaných záložníkov, neskôr v nich zriaďovali výpomocné lazarety.

V máji 1916 navštívila mesto manželka arcikniežaťa Fridricha arcikňažná Izabella s dvomi dcérami, aby vykonala inšpekčnú návštevu ranených vojakov v trenčianskych vojenských nemocniciach.

Na Trenčín doľahla bieda. Župan Szalavszky, bárs politicky pravdaže maďarizátor, z moci svojho úradu sa núdzu širokých vrstiev obyvateľstva spôsobenú vojnovým stavom usiloval uľahčiť ako mohol administratívnymi opatreniami.

Mesto kvôli tomu postavilo bitúnok pri Váhu poniže mosta (nedávno zbúraný). Vo vojnovnej dobe sa v Trenčíne postavil vodný zdroj na hornej sihoti, keď už pôvodný na Huku nepostačoval, pravdepodobne aj z dôvodu spotreby vojska a nemocníc.

Veľa príslušníkov trenčianskych plukov dostalo do ruského alebo talianskeho zajatia.

Doma naopak pribúdalo zajatcov z druhej, ruskej strany, ktorých prideliť na rôzne práce. Od polovice r.1917 ruskí zajatci pracovali pri rúbaní a spúšťaní dreva v soblahovských a inoveckých horách, na píle v Kubrej, pri oprave železničných tratí. V Trenčíne župa zriadila dielňu na opravu obuvi kde pracovali i Rusi. Talianski zajatci pracovali v tehelni vo Svinnej.

Každý osud bol iný.

V Trenčíne mi môj učiteľ pán Venény rozprával príbehy z ruského zajatia, jediné čo tam bolo dobré bola pšenová kaša. Môj dedko mi hovorieval o zákopoch a bojoch pri Piave, s jeho bodákom som sa ako malý hrával, bola tam aj akási medaila a pár vtedajších drobných mincí s portrétom cisára. Bol som ešte malý a nezapamätal som si. Lutujem, že pán Dr. Šebák nezanechal spomienky.

Ešte po r. 1989 som v Bratislave počúval rozprávanie vyše 90r. starej ženy, ako boli otca odprevádzať na bratislavskú stanicu, keď rukoval do vojny, a už sa im nikdy nevrátil.

Spomínam na rozprávanie Trenčanky pani Gátovej rod. Hollej, vyrastala na Električnej ulici, ako cez 1SV nebolo čo jesť a zachránila ich len koza svojím mliekom, pásávala sa za domom pri železničnej trati. Keď bratia z frontu prišli na krátko domov, nemali im dať čo jesť. Keď sa na jeseň zväžala repa z rolí konskými povozmi, lieskovými palicami si z nich napichli repu, doma nakrájali na tenké kolieska, piekli na sporáku a to jedli.

Zachovalo sa svedectvo vojaka IR71, ktorý bojoval na ruskom fronte a padol do zajatia. Priblížme si, ako tie chvíle prežíval, lebo mnohé osudy boli podobné. To boli tí azda šťastnejší. Aj moji obidvaja dedovia sa po bojoch pri Piave živí vrátili domov. Žiadnu príležitosť na spomínanie však už nikdy nemalo 69.000 slovenských mužov.

Dnes sme si pripomenuli len začiatok 1.SV. Vtedy nikto netušil, že bude trvať tak dlho. Vojakov aj civilov čakalo ešte veľa utrpenia, hladu, bolesti, krvi, slz a stratených životov, než sa vojna po vyše

štyroch rokoch skončila. To je však už iná téma, ktorej okrúhle výročie možno niekto pripomenie za štyri roky.

Autor: Ing. Vojtech Brabenec, Trenčín, 8. máj 2014.

Toto dielo smie každý šíriť, ale len za podmienok:

- zadarmo a nepodnikateľsky a bez zisku
- dielo nesmiete pozmeniť, teda ani skrátiť, ani upraviť, musí zostať "tak ako je"
- musíte zachovať označenie autorstva tak ako je

Toto dielo je dostupné na: www.trencan.ic.cz
http://www.trencan.ic.cz/0049-20140522-Prednaska1SV-casti_IR71+15Honv=sineMediSineMemo.pdf

a s ním súvisí: <http://www.trencan.ic.cz/0042-PamatneTabule.html#1SV>

Témy Trenčína sa tiež týkajú stránky:

www.rektorbranecky.ic.cz

www.kst.wu.cz

www.vlastivedna-monografia-trencin.ic.cz

(Koniec diela)